

GYVIEJI ARCHYVAI

Kraštiečių sukaktys

Rožei Sabaliauskienei – 120

Prieš 120 metų, 1901-aisiais, gimė Rožė Sabaliauskienė-Tamulevičiūtė – liaudies dainininkė, tautosakos, etnografinės medžiagos bei viena žymiausių lietuvių dainuojamosios tautosakos pateikėjų

Rožės Sabaliauskienės-Tamulevičiūtės gyvenimo kelias jaudinančiai aprašytas pačios dainininkės atsiminimų knygoje „Prie Merkio mano kaimas“ (1972). Gimė ji 1901 m. Puvočių kaime. Tėvas buvo mokyčiausias kaimo žmogus. Žiemą mokydavo kaimo vaikus, vasarą taisydavo žmonėms knygas, maldaknyges, kurias sunėdavo aplinkiniai žmonės. Turėjo specialias stakles ir knygas aptaisydavo oda. Dar mokėjo skiepyti vaikus nuo raupų. Motina buvo gera dainininkė, gera audėja ir juostų pynėja. Tėvas anksti mirė plaučių uždegimu, o motina liko jauna našlė su keturiais vaikais. Kaip ir visi neturtingi kaimo vaikai, Rožė piemenavo, patyrė sunkią samdinės dalią. O pati skaudžiausia nelaimė – ankstyva motinos mirtis, po kurios Rožė užgulė visi ūkio darbai, neturtas, karai. 1924 m. Rožė ištekėjo už Sabaliausko. Nors ištekėjo, kaip ji pati sakė, ne meilės vedama, tačiau su vyru sugyveno gražiai: Sabaliauskas suprato ją, leido

skaityti, vaidinti. R. Sabaliauskienė buvo pagrindinė vaidintoja, deklamuotoja klotimų vakarėliuose. R. Sabaliauskienė visada mėgo skaityti, perskaitytą knygą galėdavo mintinai atpasakoti. Vėliau ėmė skaityti laikraščius, dėl to kaime atsirado priežodis: „Ir tu kaip Sabaliauskienė su laikraščiais“.

Iš lietuviškų Vilniaus krašto laikraščių Rožė sužinojusi, kad renkamos lietuvių liaudies dainos ir pasakos, užsigeidė kaip nors pasiekti Vilnių. Ir proga pasitaikė – 1933 metų pavasarinė maldininkų kelionė į Kalvarijas. Nuvykusi į Vilnių R. Sabaliauskienė susirado įžymiausių tautosakos rinkėjų: Matą Untulį, Praną Bieliauską, Juozą Aidulį. R. Sabaliauskienė prisimena: „Untulis daug kalbėjo apie dainas, sakė, kad tai mūsų, lietuvių, turtas, kad dainos žūsta ir kad jas reikia rinkti. Labai džiaugėsi mane, dainininkę, sutikęs. Klausinėjo, kaip gyvena kaimo žmonės. Aš vis pasakojau, o jis kažką

rašėsi į mažas korteles, sakydamas, kad tai bus „dar vienas žodelis“ Didžiajam lietuviškam žodynui“. (Prie Merkio mano kaimas, p. 213-214).

1934 metais R. Sabaliauskienė susitiko su kunigu ir tautosakos rinkėju Pranu Bieliausku. Per kelias dienas iš R. Sabaliauskienės P. Bieliauskas užrašė 78 dainas. 14 iš jų paskelbta „Varguolių dainose“ (1937).

Draugiški santykiai užsiėmė ir su tautosakos rinkėju Juozu Aiduliu. Jo paraginta ji ėmė rašinėti laiškus iš kaimo. Rašinėlis „Kaimo moters laiškas“ išspausdintas 1938 m. Vilniaus krašto vienkartiniam leidinyje, o „Laiškas iš kaimo“ – „Vermėje“, 1939 m.

Po II pasaulinio karo Sabaliauskų šeima persikėlė į Lentvarį. Mirus vyrui, 1966 m. R. Sabaliauskienė atvyko į Vilnių, kur gyveno iki pat mirties. Vilniuje ji įsitraukė į aktyvią veiklą. Nesitenkindama liaudies kūrybos užrašinėjimu, ji ir pati rašinėjo etnografinius vaizdelius, ku-

riuos spausdino „Tarybinė moteris“, „Švyturys“. Jos dainos ir pasakos buvo spausdinamos įvairiose rinktinėse, o ji pati dalyvavo mokyklų ir įvairių klubų rengtose tautosakos vakaronėse ir t.t.

Su pasakojamąja tautosaka, jos sekimo tradicijomis glaudžiai susijusi jau minėta R. Sabaliauskienės atsiminimų knyga „Prie Merkio mano kaimas“. Tai biografinio pobūdžio atsiminimai, perpinti etnografinėmis detalėmis, pastabia akimi užfiksuotais kaimo buities paveikslais. „Ji tarsi analitikė atrenka savo gyvenimo įvykius, neperkraudama jais pasakojimo, ir ieško būdų, kaip, užuot atvėrus plačią įvykių panoramą, trumpai, bet įtaigiai pristatyti skaitytojui ano meto realijas, žmones ar jų tarpusavio santykius“ (V. Daugirdaitė, Folklorinės patirties apraiškos gyvenimo pasakojimuose // Tautosakos darbai, t. XXXII p. 217). Knygą sudaro 23 pasakojimai-atimnimai. Autorės atsiminimus papildė pluoštelis nuotraukų. Juozas Aidulis knygos pratarmėje nurodo: „Jaudinančiomis gyvenimo detalėmis, pastebėjimais ir pergyvenimais, betarpiškumu ir etnografiniu tikroviškumu jie sudomins ne vieną etnografa, tautosakininką, kalbininką, liaudies buities tyrinėtoją, papildys ir pajvairins memuarinės literatūros fondą, o gal ir paskatins ne vieną rašyti atsiminimus“. Norbertas Vėlius, rašydamas apie šią knygą, pabrėžia: „Atsiminimuose atsiskleidžia liaudies menininko asmenybė, kurią svarbu pažinti, norint geriau suprasti pačią liaudies kūrybą. Čia apstu ir tiesioginių duomenų apie tautosakos gyvavimą XX a. pirmojoje pusėje: pavartota daug patarlių ir priežodžių, gamtos garsų pamėgdžiojimų, dainų, žaidimų ir kt. tautosakos kūrinių, pa-

teiktų natūralaus pasakojimo tēk-mėje“. (Liaudies kūryba, Vilnius, 1991, p. 241). Apie šią knygą buvo parašyta keletas recenzijų respublikos spaudoje: Vytauto Kažukausko „Ne vien Puvočių kaimas...“ (Literatūra ir menas, 1973, saus.

20), Vytauto Česnullo „Prieupelės srauniosios“ (Raudonoji vėliava, 1972, rugs. 16) ir kt. bei pažangiam JAV lietuvių laikraštyje „Vilnis“ („Atsiminimai, skirti anūkams“, 1972).

Vertingiausia R. Sabaliauskienės dainuojamoji, pasakojamoji, trumpųjų pasakymų (smulkioji) tautosaka, etnografiniai dzūkų šeimos, kalendarinių papročių aprašymai spausdinami antrojoje R. Sabaliauskienės knygoje „Atbėga elnias devyniaragis“ (1986). Šioje rinktinėje R. Sabaliauskienė iškyla kaip didelio talento dainininkė, nė kiek ne menkesnė pasakotoja, o kartu ir sunkiai pralenkiama smulkiosios tautosakos žinovė. Leidinyje dainos, smulkioji tautosaka ir etnografinė medžiaga daugiausia pateikiama iš pačios R. Sabaliauskienės sudarytų rinkinių, o pasakojamoji tautosaka – iš R. Sabaliauskienės ir N. Vėliaus. Visą gausų R. Sabaliauskienės tautosakos palikimą apibendrina knygos pradžioje spausdinamas įvadas. Jame dainuojamąją tautosaką analizuoja Pranė Jokimaitienė, Bronius Ambraziejus aptaria pateikėjos melodijų savitumus, Norbertas Vėlius – pasakojamąją tautosaką. P. Jokimaitienės ir N. Vėliaus parengtuose paaiškinimuose skelbiamos žinios apie spausdinamus tautosakos kūrinius (metrika, paplitimas ir kiti pastebėjimai). Į rinktinę „Atbėga elnias de-

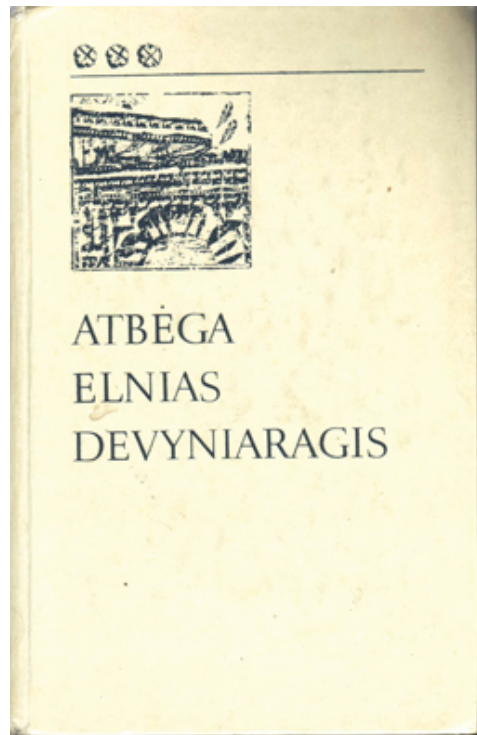
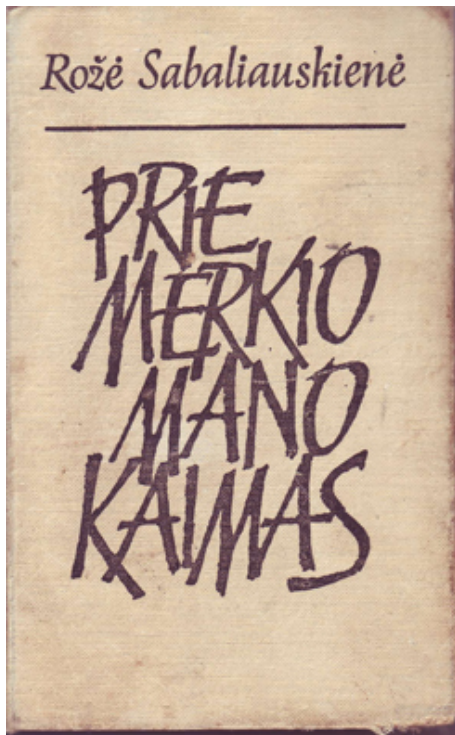
Rožė Sabaliauskienė-Tamulevičiūtė

vyniaragis“ folkloristė P. Jokimaitienė surinko geriausias ir būdingiausias R. Sabaliauskienės repertuaro dainas, N. Vėlius publikavimui parinko keliolika gražiai pasektų pasakų, juokų, anekdotų, sakmių. Šią tautosaką ypač pagyvina skelbiami šmaikštūs ir žodingi patarlių, priežodžių, mįslių ir minklių variantai, vaizdingai perteikta etnografinė medžiaga, pasakojanti apie senuosius dzūkų papročius, susijusius su prietarais, burtais, oro spėjimais.

Rožė Sabaliauskienė mirė 1987 metais sausio 20 dieną.

Varėnos viešosios bibliotekos fonde saugomos R. Sabaliauskienės knygos „Prie Merkio mano kaimas“ ir „Atbėga elnias devyniaragis“, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto išleista knyga „7 Vilniaus dailės ir literatūros vienkartiniai leidiniai (1937-1939)“, kurioje rasime Rožės Sabaliauskienės „Laišką iš kaimo“ ir „Kaimo moters laišką“, „Liaudies kūrybos“ I tomas (1969), kuriame išspausdinti R. Sabaliauskienės atsiminimai iš piemenavimo laikų „Piemenėlių vargai ir jų džiaugsmiai: (Kaip būta senovėje)“, „Lietuvių tautosakos“ 1 ir 2 tomai – juose išspausdintos R. Sabaliauskienės dainos.

Parengė
Laimutė CIBULSKIENĖ
Varėnos viešosios
bibliotekos bibliografe

Savo knygos „Kūrybos taku“ straipsnyje „Varėna Lietuvos valdovų raštuose“ rašau (p. 8), jog tarp Vytauto laiškų, siųstų iš įvairių Lietuvos, Baltarusijos ir Ukrainos miestų, miestelių ir dvarų, vertas dėmesio 1430 m. kovo 15 d. siųstas laiškas iš kitos Varėnos rajono vietovės – iš „mūsų Dubičių dvaro“. Yra dar keli Dubičiuose anksčiau pasirašyti Vytauto laiškai

Apie Vytauto ryšius su Dubičiais informacijos lietuviškuose šaltiniuose lyg ir nėra. Dargi pagal Paminklų ap-

Didžiojo kunigaikščio Vytauto laiškai iš Dubičių

saugos ir kraštotyros draugijos Vilniaus kraštotyros rinkinių kompleksinės ekspedicijos 1971 m. rugpjūčio 1-8 d. surinktą medžiagą parengtoje knygoje „Dubičiai“ (1989 m.) apie didžiojo kunigaikščio laiškus net neužsiminta. Vienintelė žinėle apie Vytauto sąsajas su šiuo kaimu yra archeologės R. Rimantienės pastaba dėl karalienės Bonos pilimi vadinamo piliakalnio: „Pasak T. Narbuto, tai buvusi didžiojo kunigaikščio Vytauto medžioklės pilaitė. Tačiau piliakalnio pavaldas ir įrengimai (pylimai)

rodo, kad tai turėjęs būti gyvenbinis ankstyvojo feodalizmo piliakalnis, o vėliau joje buvusi dvarvietė“ (p. 36).

Pagal lenkų istoriko A. Prochaskos parengtą rinkinį „Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto laiškų kodeksas“ (Antoni Prochaska. Codex epistolaris Vitoldi, magni ducis Lithuaniae 1376-1430. Cracovia, 1882) iš Dubičių pilies (Dubicz castrum) Vytautas išsiuntęs septynis laiškus. Visi jie, atrodo, rašyti senąja vokiečių kalba (knygoje nėra dviejų laiškų tekstų). Žinoma, rašė

ne pats didysis kunigaikštis, o jo raštininkai. Laiškus apžvelgsime jų chronologine seka.

Pirmasis laiškas rašytas kovo 29 d., metai nenurodyti. Tačiau pastaba, kad apie tai Vytautas jau buvo rašęs 1413 m. sausio 7 d. iš Trakų, aiškėja, jog šis laiškas irgi siųstas 1413 m. Vytautas rašo Rygos miesto tarybos nariams, kad jis nepaleis Polocke areštuotų vokiečių pirklių su prekėmis tol, kol Livonijos magistras neatlygins polockiečiams už žalą, kurią jis jiems padarė. Rygos pirkliai

vasario 3 d. prisiekę kaltę prisipažino. Kokią žalą polockiečiai patyrė, neaišku. Šio laiško originalas buvęs Rygos miesto archyve. Kiti Vytauto laiškai buvę Karaliaučiaus archyve.

Kituose laiškuose jų autorius prisistato kaip Aleksandras arba Vytautas, Lietuvos ar Lietuvos ir rusėnų bei kitų didysis kunigaikštis. Jis 1415 m. kovo 6 d. rašo Kryžiuočių ordino maršalkai „ponui Ebirhardui“ savo belaisvių klausimu. Gegeben czum Dubicze an der nehst mitwochen vor dem suntage letare ierusa-

lem (Duota Dubičiuose trečiadienį prieš sekmadienį, kai minimas Jeruzalės išgriovimas senovėje).

1421 m. lipos 25 d. Vytautas pranešė didžiajam Kryžiuočių ordino magistrui „ponui Micheliui Kiochmeisteriui“, kad sutinka su paliaubomis tarp jo ir ordino, kurias metams paskelbė popiežius ir Brandenburgo elektorius Frydrichas. Gegeben am Dubicz am tage sent Jacobi apostoli (Duota Dubičiuose šventojo apaštalo Jokūbo dieną).

Tęsinys 5 psl.

GYVIEJI ARCHYVAI

Didžiojo kunigaikščio Vytauto laišakai iš Dubičių

Pradžia 4 psl.

1425 m. liepos 25 d. Vytautas pažada Kryžiuočių ordino magistrui, kad laikysis liepos 13 d. prasidėjusių ir visus metus trukusių paliaubų, paskelbtų tarpininkaujant popiežiui ir Brandenburgo markgrafui.

1426 m. vasario 26 d. Vytautas dėkoja Kryžiuočių ordino magistrui, kad šis sutiko pratęsti terminą atsakymui apie Liubičo malūną, ir praneša apie prasidėjusias derybas su Livonijos magistru dėl sienų patikslinimo ir nustatymo. *Gegeben czu Dubicz am dinstage noch sinti Mathie apostoli* (Duota Dubičiuose antradienį per šventąjį apaštalą Matą).

Didysis kunigaikštis Vytautas 1427 m. kovo 17 d. laišku atsako į Kryžiuočių magistro klausimą, kodėl Lenkijos karalius nepraneša jam dėl sutarties suvažiavimo prie Dresdeno, laiduodamas, jog šiuo klausimu tuoj pat parašys karaliui. Praneša apie Vengrijos ir Čekijos karaliaus Zigmanto laiško Jogailai turinį; laiško nuorašą siunčia magistrui. Taip pat praneša apie kunigaikščio Žygimanto Kęstutaičio žygį prieš turkus, praneša apie totorius, apie savo ligos eigą, apie pskoviečius, kurie jam pažadėta sidabro kiekį atsiuntė kartu su įtakingais ir turtingais belaisviais, kuriuos turi savo nelaisvėje ir nenori

atiduoti Pskovo pasiuntiniams. *Gegeben czu Dubicz am montage noch reminiscere* (Duota Dubičiuose pirmadienį per Atminus).

Paskutinis Vytauto laiškas iš Dubičių siųstas 1430 m. kovo 15 d. Didysis kunigaikštis rašo Kryžiuočių magistrui, jog mano veikti prieš karalius ir šlėktų Jedlinoje užmegztus susitarimus ir sąrašus (Jedlino kaime 1430 m. kovo 4 d. Jogaila paskelbė privilegiją, išplečiančią šlėktų teises ir, be kita ko, numatančią Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės inkorporavimą į Lenkijos sudėtį). Magistrui Vytautas praneša, kad pas jį atvyks Lenkijos pasiuntiniai. Gal magistras

malonėtų atsiųsti ir savo pasiuntinį, kurį jis asmeniškai priimtų? Toliau kalbama apie bendrą jų suvažiavimą, apie tvirtą Vytauto pasiryžimą vainikuotis. Prašoma, kad laiškus, kurių nuorašus magistrui siunčia, šis malonėtų persiųsti į Niurnbergą karaliui Zigmantui. *Gegeben zu Dubicz unserm hoffe an der mitwoch noch Reminiscere* (Duota mūsų dvare Dubičiuose trečiadienį per Atminus). Deja, neišpildė laiške reikštos Vytauto viltys vainikuotis karaliumi – spalio mėnesį didysis kunigaikštis mirė.

Vytautas Valentinas
ČESNULIS

D. L. K. Vytautas. V. K. Jonyno atvirukas

Vakarinių baltų atvykimas ir pirmieji Ūlos krašto paminėjimai

Anksčiau jau rašiau, kad II tūkstantmečio pradžioje Ūlos krašte gyveno lietuviai, o gyventojų tankumas buvęs nedidelis, todėl krašte apsigyveno kitos baltų kiltys (gentys). Jau buvo užsiminta apie dainavių apsigyvenimą. Kodėl jie pasitraukė į Lietuvą iš savo įprastinių vietų? Visi jotvingiai, t. y. dainaviai, XIII a. pabaigoje pergyveno baisią tragediją. 1278-1283 m. Kryžiuočių ordinas sunaikino svarbiausius šios besiformuojančios tautos ūkinis ir administracinius centrus, gyventojus išžudė arba išvarė į nelaisvę, apie 1600 perkėlė į Sembos pusiasalio šiaurės vakarų kampą.¹ Dalis jotvingių, Skurdos vadovaujami, pasitraukė į Lietuvą. Štai tada tikriausiai ir atsirado mūsų kilmė Dainava (kaimas). Lenkų istorikas A. Kaminskis nustatė, kad Lietuvoje ir Vakarų Baltarusijoje buvo dar 27 vietovės, turinčios tą pačią šaknį ir kilmę.² Guduose dar yra vietovių, kurios vadinasi Jatveziu ar labai panašiai. Tuos kaimus irgi bus ikūrę senieji dainaviai (jotvingiai). Vieno iš tokių

Ko dar nežinome apie Ūlos kraštą

kaimų (tikriausiai netoli Ščiučino) dainaviai turėjo tokius vardus: Meišta, Skodis, Korvelis, Zvikonis, Svirplys, Moneika.³ Vardai labai artimi šiuo metu labai populiarioms lietuviškoms pavardėms kaip Skuodis, Karvelis ar Moneika.

Enciklopedijoje „Mūsų Lietuva“ jos sudarytojas Bronius Kviklys nurodo (remdamasis senomis vokiečių ordino kronikomis), kad XIII a. pabaigoje į Ūlos kraštą atsikėlė Bartos genties prūsai. Nurodoma, ir kodėl jie atvyko. „Kryžiuočiai savo žygių aprašyme mini nuo jų siautėjimo pabėgusius ir Dubičių bei Kaniavos apylinkėse išikūrusius prūsų giminės žmones“.⁴ Atvykėliai ikūrė ir Barčių kaimą, kuris vėlesniais amžiais dar buvo vadinamas Didžiais Barčiais. Kad teritorijoje tarp Varėnos ir Rodūnios kadaise apsigyveno barčiai, nurodo ir sovietinės enciklopedijos.⁵

Įdomu tai, kad didysis šio krašto patriotas Tadas Ivanauskas savo prisiminimuose irgi rašo apie barčius, tiesa, nesiedamas jų su ateiviais nuo Priegliaus ir Alnos krantų ir todėl gerokai ste-

bėdamasis. Knygoje „Gamtininko užrašai“ ir „Aš apsisprendžiau“ jis nurodo, kad „šis kraštas kažkodėl (mano pabraukta) vadinamas Barčių kraštu, ir net Pelesos kaimas vadinamas Barčių Pelesa“.⁶ Kitoje tos pačios knygos vietoje T. Ivanauskas rašo: „Jis (gudas) paima „barčianką“ (barčiankais vadina lietuvius) ir didžiuojasi tuo“.⁷ Didysis gamtos mokslų populiarintojas aprašė savo vaikystės ir ankstyvosios jaunystės išpūdžius, kurie senatvėje būna nepaprastai ryškūs. Nėra jokio pagrindo netikėti ponu Ivanausku, tuo labiau, kad jis nežinojo, kodėl žmonės vadinami barčiais („barčiankais“), o tik nurodė patį faktą. Taigi lietuviai į šiaurę nuo Vosyliškių ir Lebidokos (T. Ivanausko giminės) buvo vadinami barčiais. Žmonių istorinė atmintis prieš šimtą metų buvo dar tiek gyva, kad išlaikė kelių šimtų metų pavadinimą, bet jau nesugebėjo paaiškinti to pavadinimo kilmės ir prasmės.

Beveik visišką aiškumą į barčių atvykimą ir apsigyvenimą Ūlos krašte inėš lenkų istorikas Ježis Ochmanskis savo studijoje „Skalva ir barčiai“, kurios pagrindiniai teiginiai atkartoti lietuviškai išleistoje knygoje „Senoji Lietuva“.⁸

Sugretinus B. Kviklio ir J. Ochmansko teiginius, galima tvirtinti, kad apie 1278 metus didelė barčių grupė apsigyveno teritorijoje tarp Barčių ir Pelesos (kaimo) ir į rytus nuo šios linijos. 1493 m. yra minimas Barčių vietininkas.⁹ Tai Andrius Aleknaitis, buvęs tuo pačiu metu Perlamo ir Ožių (Gožos) vietininkas.¹⁰ Iš to pačio

laikmečio (1494 ir 1503 m.) mus pasiekusios žinios apie Barčių valsčių ir Barčių pavietą.¹¹ Į Barčių pavietą įėjo keturios vaitystės: Pelesos, Aradnos, Skalvių ir Palnemunės.¹² Pelesos vaitystė savo pavadinimą galėjo gauti nuo Pelesos kaimo, bet galėjo gauti ir nuo Pelesos upės. Greičiausiai pats kaimas bus gavęs pavadinimą nuo hidronimo – tai įprastinis reiškinys. Upė bus davusi pavadinimą ir vaitystei. O Pelesos upė – tai dabartinis Ūlos aukštupys iki Pelesos ežero, buvusio tarp Stojų ir Dubičių, galima sakyti, pačiuose Dubičiuose. Barčių vaitystės centru netgi galėjo būti tie patys Dubičiai.

Barčiai (bartai) gana kompaktiškai apgyvendino rytinę dabartinio Varėnos rajono dalį, taip pat vakarinę Varenavo (Gudijos respublika) dalį. Maža jų dalis, Numos ir Derskos sugundyti, apie 1384 m. paliko naująją Tėvynę ir grįžo į Prūsiją, kur pasidavė Vokiečių ordinui. Apie tai su pasimėgavimu rašė Petras Dusburgietis. Didžioji barčių (bartų) dalis pasiliko Lietuvos žemėje ir tarnavo savo naujam Tėvynai. Ilgainiui žodis bartis prarado savo etninę reikšmę ir pradėjo reikšti tam tikrą socialinę, gal net etninę grupę. Tarybinės Lietuvos enciklopedijoje barčiai minimi, kaip specialios prievolės atliekantys valstiečiai.¹³

Be abejo, bartų socialinė padėtis smarkiai skyrėsi nuo kitų Lietuvos valstiečių. Baudžiavos jie nėjo. Mokėm. yra minimas Barčių vietininkas.⁹ Tai Andrius Aleknaitis, buvęs tuo pačiu metu Perlamo ir Ožių (Gožos) vietininkas.¹⁰ Iš to pačio

laikmečio (1494 ir 1503 m.) mus pasiekusios žinios apie Barčių valsčių ir Barčių pavietą.¹¹ Į Barčių pavietą įėjo keturios vaitystės: Pelesos, Aradnos, Skalvių ir Palnemunės.¹² Pelesos vaitystė savo pavadinimą galėjo gauti nuo Pelesos kaimo, bet galėjo gauti ir nuo Pelesos upės. Greičiausiai pats kaimas bus gavęs pavadinimą nuo hidronimo – tai įprastinis reiškinys. Upė bus davusi pavadinimą ir vaitystei. O Pelesos upė – tai dabartinis Ūlos aukštupys iki Pelesos ežero, buvusio tarp Stojų ir Dubičių, galima sakyti, pačiuose Dubičiuose. Barčių vaitystės centru netgi galėjo būti tie patys Dubičiai.

Barčiai (bartai) gana kompaktiškai apgyvendino rytinę dabartinio Varėnos rajono dalį, taip pat vakarinę Varenavo (Gudijos respublika) dalį. Maža jų dalis, Numos ir Derskos sugundyti, apie 1384 m. paliko naująją Tėvynę ir grįžo į Prūsiją, kur pasidavė Vokiečių ordinui. Apie tai su pasimėgavimu rašė Petras Dusburgietis. Didžioji barčių (bartų) dalis pasiliko Lietuvos žemėje ir tarnavo savo naujam Tėvynai. Ilgainiui žodis bartis prarado savo etninę reikšmę ir pradėjo reikšti tam tikrą socialinę, gal net etninę grupę. Tarybinės Lietuvos enciklopedijoje barčiai minimi, kaip specialios prievolės atliekantys valstiečiai.¹³

Be abejo, bartų socialinė padėtis smarkiai skyrėsi nuo kitų Lietuvos valstiečių. Baudžiavos jie nėjo. Mokėm. yra minimas Barčių vietininkas.⁹ Tai Andrius Aleknaitis, buvęs tuo pačiu metu Perlamo ir Ožių (Gožos) vietininkas.¹⁰ Iš to pačio

ma tik Ūlos krašte, o didgėre į vakarus nuo jo visiškai nebuvo apgyvendinta. Tik apie XVI a. prasidėjo grios „kolonizacija“ ir drevinė bitininkystė išplito didelėje teritorijoje tarp Varėnos, Druskininkų, Merkinės. Įdomu tai, kad XIV a. pabaigos istoriniuose šaltiniuose Barčiai vadinami Dravininkais. Apie tai bus kalbama vėliau.

Kad tarp barčio ir drevės buvęs ryšys, nurodo Laura Piškinaite – Kazlauskienė savo veikale „Bitininkystė Lietuvoje“: „R. Ekertas, kaip ir Aleksandras Briukneris, yra tos nuomonės, kad lietuviškas terminas „bartis“ kilo iš lenkiško barc arba baltarusiško borc“.¹⁶ J. Ochmanskis savo veikale „Senoji Lietuva“ nurodo, kad taisyklinga tos genties žmogaus vienaskaitos forma yra „bartis“, o ne „bartas“, todėl daugiskaitoje reikėtų vartoti „barčiai“.¹⁷

T. Sudnik, tyrinėjusi lietuvių ir slavų kontaktus dabartinėje Gudijoje, teigia, kad Pelesoje aptikusi žmones, kurie teigė, jog jų protėviai atėjo iš kažin kokio bartės („s kokoj to Barti“).¹⁸ Tai būtų labai neryškus tolimos praeities atgarsis. Man panašaus ryšio aptikti nepavyko. Daugybė smulkmenų leistų daryti prielaidą, kad barčiai gyveno pačioje Kaniavoje. Senesnieji apylinkių gyventojai teigia, jog kaniaviškiai dėvėję kiek kitokius drabužius, kiek skyrėsi jų šneka, ypač charakteris – nebuvo linkę bendrauti su kitų kaimų gyventojais. Taip buvę dar XX a. pradžioje.

Tęsinys. Pradžia Nr. 93, 94, 95, 97

Vidas ABROMAITIS

Parengė
Regina LUKOŠEVIČIENĖ¹ Jotvingiai/LTE. V., 1985. T. 1. P. 136.² J. Ochmanskis. Senoji Lietuva. V., 1996. P. 76.³ Ten pat. P. 77.⁴ B. Kviklys. Mūsų Lietuva. V., 1989. T. I. P. 419.⁵ Bartai/TLE. T. 1. P. 214.⁶ T. Ivanauskas. Aš apsisprendžiau. V., 1994. P. 204.⁷ Ten pat. P. 116.⁸ J. Ochmanskis. Senoji Lietuva. P. 63-87.⁹ LM (1427-1506). Knyga Nr. 5. V., 1993. P. 77.¹⁰ Ten pat.¹¹ J. Ochmanskis. Senoji Lietuva. P. 74.¹² Bartai/TLE. T. 1. P. 214.¹³ Barčiai/TLE. T. 1. P. 208.¹⁴ J. Ochmanskis. Senoji Lietuva. P. 75.¹⁵ LM. Knyga Nr. 5. P. 269.¹⁶ L. Piškinaite - Kazlauskienė. Bitininkystė Lietuvoje. V., 1995. P.¹⁷ J. Ochmanskis. Senoji Lietuva. V., 1996. P. 84.¹⁸ Ten pat. P. 85.